

11213

ERDÉLYI TUDOMÁNYOS FÜZETEK

SZERKESZTI

DR. GYÖRGY LAJOS

1932.

AZ ERDÉLYI MÚZEUM-EGYESÜLET KIADÁSA

43. SZ.

AZ ERDÉLYI HIRADÓ TÖRTÉNETE

(1827—1848)

IRTA:

DR. HOFBAUER LÁSZLÓ

CLUJ-KOLOZSVÁR

MINERVA IRODALMI ÉS NYOMDAI MŰINTÉZET RÉSZVÉNYTÁRSASÁG

1932.

ERDÉLYI TUDOMÁNYOS FÜZETEK

SZERKESZTI

DR. GYÖRGY LAJOS

1932.

AZ ERDÉLYI MÚZEUM-EGYESÜLET KIADÁSA

43. SZ.

**AZ
ERDÉLYI HIRADÓ
TÖRTÉNETE**

(1827—1848)

IRTA:

DR. HOFBAUER LÁSZLÓ

CLUJ-KOLOZSVÁR

MINERVA IRODALMI ÉS NYOMDAI MŰINTÉZET RÉSZVÉNYTÁRSASÁG

1932.

Különlenyomat az
ERDÉLYI MÚZEUM
37. évfolyamának 1—3. számából.

11.2 13/43
M. N. MÚZEUMKÖNYVTÁRA
II. Nyomt. Növények napló
1934. 192.

Minerva Rt. Cluj-Kolozsvár. 15961.

Az Erdélyi Hiradó története.

(1827—1848)

Egészen a XVIII. század végéig Erdélyben egyetlen egy hírlap sem jelent meg. A világ eseményei iránt érdeklődő emberek magyarországi és külföldi ujságok, folyóiratok meghozatalával voltak kénytelenek kielégíteni ebbeli szükségleteiket. Az erdélyi hírlapok hiányát egyre égetőbben kezdték érezni, még pedig nemcsak a nagyközönség, hanem a hivatalos tényezők részéről is. Az előbbieik igényeit nem tudták kellőképpen kielégíteni az erdélyi eseményekkel egyáltalán nem vagy legfeljebb csak igen kis mértékben foglalkozó magyarországi és külföldi lapok. A hatóságok pedig hivatalos közleményeiket újságok hiányában csak nagy nehézségek árán tudták az érdekelt alattvalók tudomására hozni. Ezek a körülmények siettettké a hírlap alapítása gondolatának megérlelését. Ez a magyarázata annak, hogy midőn II. József, a felvilágosodott eszméktől áthatott uralkodó, 1782-ben Szebenben járt s azon óhajának adott kifejezést, hogy az erdélyieknek is legyen újságjuk, rögtön akadt is vállalkozó Hochmeister Márton nagyszebeni nyomdatulajdonos személyében, aki hajlandónak mutatkozott egy német nyelvű hírlap kiadására. Így jelent meg hosszadalmas előkészületek után 1784-ben a Siebenbürger Zeitung. Ez azonban rövid ideig tartó kínos vergődés után megszűnt.¹ Néhány évvel később ugyancsak Hochmeister Márton kiadásában jelent meg *Erdélyi Magyar Hírvivő* címmel az első magyar nyelvű erdélyi ujság. Az első szám Fábián Dániel és Tserei Elek szerkesztésében 1790. április 3-án látott napvilágot.² E lap is igen rövid életű volt. E kísérletek után 32 esztendeig nélkülöznie kellett az intelligens erdélyi magyarságnak a hazai ujságot. 1822-ben próbálkozott egy Bogdánffi Gábor nevű kolozsvári postamester az *Erdélyi Hirmondó* című lapjával, de ez a vállalkozás is rövid idő múlva kudarcra végződött.³

Ilyen előzmények után jelent meg 1827-ben az a — jelen értekezésem tárgyául választott — első állandó erdélyi magyar nyelvű politikai hírlap, amelynek történetében három nagy korszakot különböztethetünk meg. Az első korszak 1827-től 1831-ig tartott. Kezdetben (egy félévig)

¹ Jakab Elek: *Az erdélyi hírlapirodalom története 1848-ig.* (Értekezések a nyelv és széptudományok köréből. 1882. X. k. IX. sz.) 9. l.

² U. o. 15. l.

³ U. o. 48. l.

a *Hazai Híradó*, később pedig az *Erdélyi Híradó* címet viselte és Kiszánthói Pethe Ferenc szerkesztésében és kiadásában jelent meg. A második korszak (1831—48) volt időben, dicsőségben, tartalomban leggazdagabb és e 17 esztendeig tartó időszak alatt Méhes Sámuel volt a kiadó és a szerkesztő. E korszaknak is legjelentősebb fázisa az a kb. 2 és $\frac{1}{2}$ esztendőt felölelő időszak (1841—43), midőn hr. Kemény Zsigmond, Kovács Lajos és Szentiváni Mihály vezetésével az ellenzéki párt legkiválóbb férfiai voltak a lap munkatársai. A harmadik korszakban (1848 május 16—1848 november 9) Ocsvai Ferenc volt a lap tulajdonosa és szerkesztője.

Az Erdélyi Híradó megalapítására az első kezdeményező lépéseket az illetékes hivatalos tényezőknél Kiszánthói Pethe Ferenc tette meg. Eseményekben gazdag élete szoros összefüggésben áll a lap megindulásának történetével. Szabolcs vármegye egy kis falujában, Szentmihályon, született 1762-ben. Középiskolai tanulmányainak befejezése után református teológiai tanulmányokat folytatott, majd 1794-ben Hollandiába utazott tanulmányútra. Utazása közben a fejlett hollandiai könyvnyomtatást is tanulmányozta s később érdeklődése odáig fokozódott, hogy a könyvnyomtatás mesterfogásaival gyakorlatilag is megismerkedett. Utrecht városában az Alther János-féle nyomdában már az ő felügyelete alatt és korrektori működése mellett készült a Károli-biblia újabb kiadása, tehát teljesen követte nagynevű elődjének, Misztótfalusi Kis Miklósnak (1650—1702), pályafutását. Később Bécsbe költözött,⁴ s 1796 január 1-től kezdve két évig szerkesztette a *Magyar Ujság*, *Gazdaságot Tzélozó Ujság* és a *Vizsgálódó Magyar Gazda* című mezőgazdasági lapokat.⁵ Társadalmi téren is tevékeny szerepe volt. 1815 nyarán a dán király magas kitüntetésben részesítette.⁶ Majd tanári állást vállalt gr. Festetich György gazdasági tanintézetében, miután résztvett a keszthelyi Georgikon felállításában is. Idővel több nagy uradalom tisztartója és jószágkormányzója lett. A magyar mezőgazdasági műnyelv és irodalom fejlesztésében igen nagy érdemeket szerzett. Főbb művei: *Pallórozott mezei gazdaság*. I—III. kötet. Sopron, Pozsony, Bécs 1805, 1808, 1814. *Természethistória és mesterségtudomány*. Bécs, 1815. (A 400 forintos Marczibányi-díjjal jutalmazva.) 1814-től 1819-ig Pesten a *Nemzeti Gazda* szerkesztője volt.⁷ Gazdasági irányú irodalmi tevékenysége mellett Decsy Sámuel *Magyar Kurírjának* is munkatársa volt és nagy lelkesedéssel vett részt a nyelvújítási mozgalomban. Éppen ezen tevékenységével vonta magára a nyelvújítás diadalmas vezérének, Kazinczy Ferencnek, neheztelését annyira, hogy úton-útfélen összes ismerősei körében csak lenézően és ellenszenvesen, sőt sértően nyilatkozott róla. Gróf Dessewffy Józsefhez 1813 május 21-én így írt Pethéről: „Min-

⁴ Firtinger Károly: *Ötven esztendő a magyarországi könyvnyomtatás közelmúltjából*. Budapest, 1900. 75. l.

⁵ Szily Kálmán: *Az első magyar gazdasági folyóirat*. Magyar Könyvszemle. 1898.

⁶ Hazai és Külföldi Tudósítások. 1815. évf. (júl. 29.) 9. sz.

⁷ Szinnyei József: *Magyar írók élete és munkái*. X. k. 889—894. l.

den ujságlevele átkoztatja velem a' Neologizmusokat, ha olyanok, mint ennek a' bolondnak neologismusi. Mert ez ugyan a szó legszorosabb értelmében bolond."⁸ Azonban sokan nem helyeselték Kazinczynak e véleményét, Dessewffy József gróf sem, aki 1813 július 6-án a széphalmi mesterhez intézett válaszában védelmébe vette a későbbi lapszerkesztőt: „Pethe Ferenc — így ír róla — nőha még hibái is eleven eszű emberre mutatnak, engemet is mindazonáltal botránkoztatott egy kevésbé. A Képzelmész a Költő, birt igaz a jus, a semesema az indifferens helyett, mosolygásra bírának, de a' szerentsétlen fajzatok közt némelly szerentsés szüleményeket is találtam, p. o. colonia külbirtok, requisition huza-vona..."⁹ Dessewffy 1815. szept. 24-én még kedvezőbben ír Kazinczynak: „Pethe Ferentzel személyesen meg ismerkedtem; én is voltam nála és ő is nállam több izben, én igazán jó nevelésű, derék eszű, szívű és tudományú emberséges Magyar embernek tartom."¹⁰ Kazinczy ellenszenvéről Pethe is tudomást szerzett és ezért nagy ellenfele ellen lapjában támadást intézett, melyről Kazinczy Döbrenteihez írott 1814 november 29-én kelt soraiban így emlékezett meg: „Pethe a maga Nemz. Gazd. XLIII. Nrójában kifakada ellenem. Én ezt az embert soha nem láttam, soha vele semmi szövetségben nem voltam, csak kézírásaiban sem."¹¹ Hogy mikor költözött Erdélybe, azt pontosan megállapítani nem lehet, de egy Sipos Pál nevű egyén Kazinczynak már 1815 január 9-én jelezte Pethe eme szándékát. „Ez a Pethe most azt írja B. Nalátzinak, hogy ha akad Erdélyben egy — nem Szelepurde — Cavallier, a' kinek szüksége lenne egy systematikus gazdára jelenti magát, hogy kedve volna Erdélybe szállani végképpen és itt halni meg Erdélyben."¹²

A legelső adat, amely Pethe erdélyi tartózkodásáról szól, Bölöni Farkas Sándornak 1826. október 12-én Kazinczy Ferenchez intézett levele, amelyből megtudjuk, hogy Pethe nagyszámú családjával együtt Kolozsvárott tartózkodik igen nyomasztó anyagi viszonyok között, sőt a súlyos gondok arra kényszerítették a 65 éves, tiszteletben megőszült férfiút, hogy egy vendéglőben bor kimérését vállalta.¹³ Úgy látszik, hogy Pethe élete vége felé sehogyan sem tudott elhelyezkedni és ezért figyelme végül is a nyomdaipar felé fordult, amely iránt fiatal éveiben nagy érdeklődést tanúsított. Az elméleti és gyakorlati gazda éles szemével gyorsan tájékozódott a helybeli viszonyokról és csakhamar érdekes eredményre jutott. Erdély nyomdászata meglehetősen magas színvonalon állott. Kolozsvár két nyomdával is rendelkezett: a ref. kollégiumi (1785—1896)¹⁴ és a róm. kath. lyceumi nyomdákkal (1809—1883).¹⁵ Az erdélyi nyomdákból kikerült nyomtatványok

⁸ *Kazinczy Ferenc levelezése*. X. k. 378. l.

⁹ U. o. X. k. 475. l.

¹⁰ U. o. XIII. k. 183. l.

¹¹ U. o. XII. k. 210. l.

¹² U. o. XII. k. 312. l.

¹³ U. o. XX. k. 129. l.

¹⁴ Ferenczi Zoltán: *A kolozsvári nyomdászati története*. Kolozsvár, 1896. 95. l.

¹⁵ U. o. 105. l.

száma is élénk fejlődésről tett tanúságot. Ugyanis míg a XVIII. század utolsó 3 évtizedében csak 30—40 magyar nyelvű könyv jelent meg évenként, addig 1801-től kezdve az 1830-ig terjedő időszak alatt ezek száma már évenként 80—100 kötetre emelkedett.¹⁶ E szemmel látható fejlődés ellenére Erdélyben nem jelent meg egyetlen magyar nyelvű hírlap sem, jóllehet ennek nagy szükségét — mint előbb említettem — akkor már nemcsak az uri társadalom, hanem a hivatalos körök is érezték. Pethe e helyzetet igyekezett a maga nasznára fordítani. Elhatározta, hogy egy lap kiadásából fogja családját és önmagát fenntartani. E terv megvalósítása látszott a legkönnyebbnek előtte. Kezdeményező lépéseit mindenütt szívesen fogadták és a lap szerkesztésével járó ügyes-bajos dolgok nem voltak ismeretlenek előtte, hiszen már évekig sikerrel működött e pályán. Hogy Pethét kizárólag anyagi haszon elérése vezette e lap megindításánál, mutatja szorult anyagi helyzetén kívül az a körülmény, hogy mihielyt célját nem látta elérhetőnek az előfizetők csekély száma miatt, rögtön a lap megszüntetésével fenyegetődzött és később éppen ezért vált meg a kiadó-szerkesztői tisztségtől. E felfogásomat erősíti még az a túlzásba menő kicsinyesség is, amellyel a lap anyagi ügyeit intézte. Csak egy példát hozok fel erre. A kolozsvári előfizetők közül többen alkalmazottaikkal hozták el a lap egyes számait a kiadó-hivatalból. Megtörtént, hogy két-három lapot illetéktelen egyének vettek át, erre Pethe kiadta az utasítást, hogy ezentúl a cselédek minden alkalommal kötelesek felmutatni az előfizetést igazoló nyugtát s e határozatát így indokolja: „Mivel ekkorig személyekhez 2—3 árkust is vittek különféle személyek a Kiadó nagy kárával.”¹⁷ Pethe tapasztalatokban gazdag személye kiválóan alkalmas volt lapalapításra, technikai és elméleti szempontokból is szinte arra volt predesztinálva. Az erdélyi hírlapirodalom büszke lehet arra, hogy olyan férfi tette meg az első nevezetesebb lépést, habár a körülmények magyarázta anyagi okokból is, mint Pethe.

Mihelyt Pethe erre az eredményre jutott, rögtön sietett azt meg is valósítani. 1826 augusztus 15-én engedélyt kért egy hetenként kétszer 1—1 íven megjelenő magyar nyelvű hírlap kiadására, melynek anyagát alkotnák egyrészt a hazai és külföldi események és politikai hírek, másrészt a hatóságok hivatalos közleményei, úgymint rendeletek, idézések, árverések, meghívók, stb. E lapnak lenne egy gazdasági melléklete is „Toldalék” vagy „Nemzeti Gazda” címmel, melynek tárgyát szolgáltatnának a kereskedelem, gazdaság, technológia köréből vett hasznos értekezések. E melléklet egy évben legfeljebb 26 árkust tenne ki s megfelelő pártolás esetén rajzok és képek is élénkítenék a lapot. Előfizetési ára egész évre 12 frt. lenne. A kir. főkormánysszék örömmel teljesítette Pethe kérését azzal a kikötéssel, — ezt Pethe már előre ígérte, — hogy a hivatalos közleményeket ingyen tartozik lapjába felvenni.¹⁸ Rögtön

¹⁶ Firtinger Károly: *Ötven esztendő a magyarországi könyvnyomtatás köztulmájából*. 116. l.

¹⁷ Erdélyi Híradó 1828. dec. 13. sz.

¹⁸ Jakab Elek: *Az erdélyi hírlapirodalom története 1848-ig*. 49. l.

kinevezték a lap vizsgálóját is Szabó János apátkanonok személyében, akinek utóda előbb Ajtai László kormányiszéki titkár, később pedig br. Naláczy József lett.¹⁹

A lap megindulásának híret egyesek pesszimisztikusan fogadták. E felfogásnak Bölöni Farkas Sándor Kazinczyhez intézett s előbb említett levelében így ad kifejezést: „Pethe Ferencz itt ujságot indít 1827-be, a tendenciája oly széles, hogy tárgyak nélkül nem fog szükkölködni, de előre látom hamar elakadását, mind az Előfizetőkre, de kivált a Redacteurre nézve... Segéld azon környékben Előfizetőit szaporítani.”²⁰

Megfelelő előkészületek után a „Hazai Híradó” első száma 4-ed részben 1827. december 29-én jelent meg, a 2. szám 1828. január 2-án és így tovább. A címlapon olvasható, hogy „Irtá s kiadta Kis-Szánthói Pethe Ferenc.” A lap egyes számain nincsenek feltüntetve a szerkesztő-kiadó és az egyes munkatársak nevei sem, így nem lehet megállapítani, hogy Pethe szerkesztése idején kikből állott az Erdélyi Híradó szerkesztősége. Egész biztosan voltak munkatársai. Pethe néha jelenti is, hogy itteni vagy ottani levelezőjétől kapta a közleményt, de nevet sohasem közöl. Minden egyes szám lapjának felső részén a hírlap címe és a dátum alatt fel vannak sorolva azok az országok, ahonnan híreket közöl. Pl. Portugália, Nagybritannia, Franciaország, Muszkaország, Joniai szigetek, Török birodalom.²¹ A lap tartalma nagyon sivár. Túlnyomórésztben külföldi hírek közzétételére szorítkozott. Itt-ott a *Magyarország*, *Erdélyország* rovat is megjelenik, de oly ritkán és oly kis terjedelemben, mintha egész természetes volna, hogy egy erdélyi embert szűkebb hazájának és a testvérhonnak eseményei legfeljebb annyira érdeklí, mint egy kis külföldi állam, pl. Burkusország. A szerkesztő az első évben még csak annyi figyelmet sem tanúsított hazája iránt, hogy a vele foglalkozó rovatot a lap elejére tette volna s csak utána következtek volna a külföldi közlemények. 1830-tól kezdve már így rendezte el híryanagát, azonban a honi eseményekről közölt hírei nagyon jelentéktelenek. Tömve volt a lap hivatalos hírekkel. Érdekes, hogy a kolozsvári színházról sohasem tett említést, jóllehet kiváló színészek játszottak ott. Néha ilyen rovat is előfordul: „Hirdetések”, „Külömbfélék”, „Ujabb Tudósítások”. Minden félév befejezése előtt hangzatos szavakkal igyekszik a lap iránti érdeklődést felkelteni, illetve fokozni. Egyik ilyen alkalommal azt írja, hogy „Száz esztendőkre szöllődolgozat fog szülni az 1829-dik esztendő: ezek azok, amiket a Híradónak — campusához mérve — elő kell adni.” Itt tehát igen szűk szavú, de annál tágabban értelmezhető programot is ad.

Az előfizetési ár megállapításánál különbséget tesz a kolozsvári és a vidéki előfizetők között. Az előbbieket fél esztendőre 4 forint 30 kraj-

¹⁹ Jakab Elek: *A cenzura története Erdélyben*. Abafi-féle Figyelő. 1881. évf. 268. l.

²⁰ *Kazinczy Ferenc levelezése*. XX. k. 129. l.

²¹ Erdélyi Híradó 1828. jún. 28. sz.

cárt fizetnek, de, aki Híradóját a levélhordó által viteti el, ennek tetszés szerinti jutalmat fizet. A vidéki előfizetők félévre 5 forintot tartoznak fizetni „Conv. pénzben“. A pénzt lehet küldeni „alkalmatosság által, lehet Diligence vagy Posta által, frankozva“.²² A lapot Pethe saját nyomdájában nyomatta és elég gyakran megtörtént, hogy a sokat tapasztalt, nagytudományú férfiú maga is odaállott a betűszekrény mellé.²³ Pethe nyomdája nem tartozott a jól felszerelt nyomdák közé és ez meglátszik a tap technikai kiállításán is.²⁴

Az Erdélyi Híradó 1827 december 29-től egészen 1831 júniusáig zavartalanul jelent meg. Ekkor azonban „Az Erdélyi Híradó, ezen első és egyetlen-egy erdélyi nemzeti Ujság-levelet gyermekei korának már 5-dik, a Társalkodót²⁵ pedig csecsemő idejének 2-dik évében halál fenyegeté.“ Ugyanis a lap előfizetőinek száma még 200-ra sem emelkedett s Pethe hiába próbálta lapvállalatának anyagi megerősödését elősegíteni. Kísérlete kudarcra végződött.²⁶ Mikor látta, hogy előfizetőinek táborát, bármennyire is erőlködik, nem tudja növelni, más úton próbálta bevételi forrásait fokozni. A főkormánysszékhöz fordult 1831 március 11-én s a hivatalos közlemények közzétételéért megfelelő anyagi ellenszolgáltatást kért. Jóllehet kérését a kolozsvári tanács pártolólág terjesztette fel, próbálkozása nem járt eredménnyel. Erre Pethe elkeseredve kijelentette, hogy ilyen körülmények között nem bírja biztosítani lapjának további fennállását, s 1831 június végével a hírlap megjelenését beszünteti. Az Erdélyi Híradó 1831 július 1-től kezdve szünetelt egészen szeptember 31-ig. Újabb megjelenését az segítette elő, hogy Pethének sikerült egy vagyonos férfiút, Méhes Sámuel, társszerkesztőnek maga mellé venni. Mielőtt Méhessel megegyezett volna, már előzően, 1831 július 2-án, Pethe egy Deáki Filep Sámuel nevű férfiúval, aki korának egyik legjobb fordítója volt, szerződést kötött, amely szerint a Híradót ezentúl ketten fogják szerkeszteni, s hogyha Pethe meghalna, vagy vénség miatt a lap szerkesztéséről kénytelen volna lemondani, akkor a szerkesztés joga egyedül Deákira menne át. A főkormánysszék ezt a szerződést 1831 július 14-én jóváhagyta, de mielőtt életbe léphetett volna, a Bécsben lakó Deáki a Magyarországon elterjedt kolerajárvány miatt nem utazhatott Kolozsvárra s e miatt a szerződés nem volt végrehajtható.²⁷ Ekkor lépett előtérbe Méhes Sámuel (1775–1852), a kolozsvári ref. kollégium nagytudományú professzora, aki hajlandónak mu-

²² U. o. 1828. dec. 13. sz.

²³ Vasárnapi Ujság 1857. évf. 358. l.

²⁴ Ferenczi Zoltán: *A kolozsvári nyomdászat története*. 95. l.

²⁵ Az Erdélyi Híradó melléklapja, melynek első száma 1830. január 2-án jelent meg a következő címmel: „Nemzeti Társalkodó. Írták az olvasók, a lehetőségig rendbeszedte és hetenkint kiadta Kisszánthói Pethe Ferenc. Kolozsvár. 1830. 4-edrét.“ Megjelent 1830-tól 1841-ig 4-edrétben, 1842. és 43-ban nem külön jelent meg, hanem az Erdélyi Híradó keretén belül, mint most a tárcák. 1844-ben ismét 4-edrétben külön alakban jelent meg, 1845-ben pedig megszűnt.

²⁶ Az Erdélyi Híradó 1831. okt. 1-i számához csatolt „Jelentés az Erdélyi Híradóra és a Társalkodóra nézve.“

²⁷ Jakab Elek: *Az erdélyi hírlapirodalom története 1848-ig*. 55. l.

tatkozott az előbb ismertetett, de meghiúsult szerződés feltételei mellett szerkesztőtársként csatlakozni.

Méhes értékes egyéniség volt. Fiatal korában teológiát és jogot hallgatott, majd Bécsben orvostanhallgató volt, s végül Heidelbergben 3 évig a tanári pályára készült. Innen hívták meg 1809 elején a kolozsvári főiskolához elhalt atyja tanszékére (math.-fiz.). 1829-ben id. Szilágyi Ferenc halála után könyvvizsgálóvá nevezetett ki. 1834-től 1848-ig Kolozsvár országgyűlési képviselője is volt.²⁸

A változást az olvasóközönséggel is tudatták és ugyanakkor tájékoztatták közönségüket a szerkesztés körüli változások következtében beállott helyzetről is. A szerkesztők szerint „csak béketűrő s állhatatos igyekezet kell az akadályokon keresztül való által-törésre“. Tehát erősen optimisták, bíznak a jövőben. Hogy lapjuk fennállását biztosíthassák, az előfizetési árakat leszállítják és igyekeznek az ujságot „több oldalról tökéletesíteni“, különféle reformok életbeléptetését ígérk: a hazai tudósításokat az eddiginél bővebb mértékben fogják közölni. E tekintetben tehát a multhoz képest gyorsabbak és pontosabbak lesznek. Az Erdélyi Híradóval kapcsolatos „Toldalék“-ban az „Ujság-olvasást világosító históriai és statistikai jegyzések fognak közölni nyolcadrét formában, melly toldalékoknak magokra is maradandó becsek lesznek“. A Toldalék, amelyet Szilágyi Ferenc szerkeszt, ismertetni fogja az elmúlt év történetét, az angol parlament szerkezetét, a francia kamarák alkotását, Belgium viszontagságait, stb.

A Társalkodó körül is változásokat ígérnek eszközölni. Az új előfizetési árak pedig az 1831. év második felére a következők: az Erdélyi Híradó 6 Rf. 15xr., a Társalkodó 3 Rf. 7 és fél xr., a kettő együttvéve 8 Rf. 45 xr. Az 1832. évben még olcsóbb lett az előfizetés. Egész évre — az előbbi sorrendet betartva — 10,5 és 14 Rf.-ba került, a kolozsvári előfizetőknek még olcsóbb: 9, 4 és 13 Rf. Megrendelhetők Méhesnél és a postahivataloknál.²⁹

Ezeknek a nagy garral hangoztatott fogadkozásoknak ellenére az Erdélyi Híradó továbbra is ugyanolyan szellemben és tartalomban jelent meg, mint előzőleg. Az 1831 december 31-i számhoz csatolt előfizetési felhívást már csak így írták alá: „Az Erdélyi Híradó és a Nemzeti Társalkodó szerkeztetői“.

Pethe 1832 február 23-án meghalt és ekkor Méhes, aki a kérvényhez csatolt okmányokkal bizonyította, hogy Pethétől a hírlapkiadás jogát a nyomdával együtt megvásárolta, a főkormányshoz engedélye alapján folytatta szerkesztői munkásságát. Gróf Degenfeld Ottót rendelték ki cenzornak, kit e tisztség betöltésében rövidesen felváltott előbb Sebes Antal főkorm. tanácsos, később pedig Balásy Gergely titkár.³⁰ A könyvvizsgálói tisztséget később egy három személyből álló bizottságra ruház-

²⁸ Szinnyei József: *Magyar írók élete és munkái*. VIII. k. 1012. l.

²⁹ Az Erdélyi Híradó 1831. okt. 1-i számához csatolt „Jelentés az Erdélyi Híradóra és a Társalkodóra nézve.“

³⁰ Jakab Elek: *Az erdélyi hírlapirodalom története 1848-ig*. 56. l.

ták, melynek tagjai: Sebes Antal, Malom Zsigmond és Lészai Antal főkorm. titoknokok voltak.³¹

Az 1832 január 1-i szám fedéllapja már ilyen:

ERDÉLYI HIRADÓ

Magyar Ujság

1832-dik

Esztenőre

Felsőbb engedelemből hetenként 2-szer kiadják

Méhes Sámuel

és Segédtársai.

Első félesztendő.

Kolo'svárt.

Ettől az időtől kezdve egészen 1841-ig ugyanolyan sívár és lélek nélkül előadott tartalommal jelent meg, mint az előző években. Továbbra is közölt tudósításokat a világ minden részében megtörtént eseményekről, de most már a honi hírek nagyobb teret töltenek be. Részletesen ismerteti a Pozsonyban ülő országgyűlés tanácskozásait, az erdélyi megyei gyűlések munkálkodását, de minden élénkebb színezet nélkül, száraz jegyzőkönyvi kivonatok stílusában; egyéni vélemény megnyilatkozását egyáltalában nem találhatjuk meg.

Az 1838-ik évben új alakra tért át. Eddig négy kis levélen jelent meg, ez évtől kezdve már két hosszú levélen. A terjedelme ugyan nem nőtt, de külsőleg csinosabb lett. Beltartalma maradt a régi. Kezdődött az „Erdély és Magyarország“ c. rovattal, amely tartalmazta az összes hazai híreket a Kolozsvárra vonatkozó közlemények kivételével, mert az utóbbiak számára egy külön rovat volt felvéve „Kolozsvár“ címen.

A lap egyes számaiban elég gyakran találkozunk üresen hagyott helyekkel is, amelyek a cenzura beavatkozásának eredményei. Erdélyben a cenzura 1834-ig nem volt szigorú, ekkor azonban Esterházyi Ferdinánd osztrák főherceget nevezték ki a főkormánysszék élére, aki a sajtóra rendkívül szigorú rendszabályokat léptetett életbe. 1834 július 3-án elrendelte, hogy az erdélyi országgyűlést érintő minden hírlapi cikket megvizsgálás végett közvetlenül a herceg elnöki irodájába kell küldeni és csak ennek engedélye alapján nyomatható ki. 1836 december 22-én kiadott rendelete szerint a megyei tárgyalásokból semmit sem szabad közölni, kivéve azokat a közleményeket, amelyeket a kormánysszék elnöksége nyilvánosságra hozatal végett maga küld be.³² 1841 már-

³¹ Jakab Elek: *A cenzura története Erdélyben*. Abafi-féle Figyelő. 1881. évf. 345. l.

³² U. o. 115. l.

cius 5-én udvari rendelet érkezett a főkormányshékhöz, amely részletesen szabályozta a hírlap-cenzurával kapcsolatban felmerülhetõ kérdéseket. Ennek fõbb rendelkezései a következõk: 1. minden cikk vizsgálatalra beküldendõ; 2. a hazai cikkek szerzõit a szerkesztõ köteles megnevezni; 3. a királyi rendeleteket, kinevezéseket és hirdetéseket csak akkor szabad kiadni, ha arra hivatalosan szólítják fel a szerkesztõt; 4. fõbb szempontok a cikkek kiválasztásánál: kerülni kell a vallás, az uralkodóház és az államrendszer ellen irányuló megnyilvánulásokat és a személyeskedést.³³ Ugyancsak az 1841-ben kiadott rendelet mondotta ki, hogy csak a kolozsvári lapoknak szabad egyéb cikkek során az országgyûlési tárgyalások végeredményeit sommásan elõadni az udvartól érkezett rendeletekkel, a kk. és rr. felterjesztéseivel együtt; azonban a tudósító részérõl minden észrevétel, valamint a vitatkozások ismertetése szigorúan tilos.³⁴

Ezek a rendeletek rendkívül megnehezítették Méhes helyzetét, s jól lehet igen óvatos ember volt, mégis nagyon sokszor összeütközésbe került a felügyelõ hatóságokkal. A cenzorok is különbözõképpen értelmezték az utasításokat, egyesek mindenben veszedelmes tendenciát láttak, mások viszont átsíklottak még a valóban kifogásolható részekben is. Igaza volt Girardinnek, mikor azt állította, hogy „la censure est plus facile a établir, qu' a exercer”.³⁵ Csak néhány esetet említek a cenzúra szigorúságának bizonyítására. Az 1831. február 12-i számban tudósítás jelent meg a Szatmármegyei évnegyedes gyûlés lefolyásáról; itt ismertetve volt a gyûlés azon határozata is, amely a katonák kötéllal fogdosása helyett a sorshúzást rendelte el. Ezért a tudósítót, Wesselényi Miklóst, a szerkesztõt, sõt a cenzort is megdorgálták.³⁶ Az 1843-ik év második félévének 15. és 20. számaiban két közlemény jelent meg „Követi számolás” és „Kolozsmegyei közgyûlés” címmel. A kancellária szerint a cikkek a törvényhatóságokat engedetlenségre hívják fel, ezért elrendelte a kormányshékhöz, hogy az ügyet vizsgálja meg, különösen ügyelve arra, vajjon voltak-e a cikkek cenzurázva, a cenzort addig is mentse fel eddigi tisztségétõl s helyébe rendeljen olyan egyént, akiben teljesen meg lehet bízni.³⁷ Hiába védekezett a szerkesztõ azzal, hogy a két cikk Kolozsmegye nyilvános ülésérõl számolt be, a cikkekhez a tudósító semminemû észrevételt nem tett, cenzurázva is voltak, a szerkesztõt megintették. Lészai Lajos cenzort is felelõsségre vonták, aki nagy hivatali elfoglaltságával védekezett és enyhítõ körülménynek hozta fel, hogy a mindig sietõ újság megvizsgálására kevés idõ áll rendelkezésére.³⁸ A

³³ U. o. 350. l.

³⁴ U. o. 351. l.

³⁵ Ballagi Aladár: *A magyar nyomdászat történelmi fejlõdése 1472—1877.* Budapest, 1878. 148. l.

³⁶ Jakab Elek: *Az erdélyi hírlapirodalom története 1848-ig.* 56. l.

³⁷ Jakab Elek: *Kolozsvár története.* 1888. III. k. 965. l.

³⁸ Országos Levéltár. Erdélyi udv. kancellária. 886/1844. sz.

cenzor állását veszítette.³⁹ Az 1844-ik év 2. f. 92. számában beszámoltak Kolozsmegye közgyűléséről, örömteljes hírként kiemelték Kovács Miklós püspök, korm. tanácsos kijelentését, amely szerint a törvényhozást megelőzőleg lépéseket tesz nemzeti nyelvünk emelésére. Úgy látszik, a püspököt felelősségre vonták s ezért ő is vizsgálatot rendelt el a lap ellen.⁴⁰

Ilyen előzmények után érkezett el az Erdélyi Híradó fennállásának legdicőségesebb korszakához, ahhoz az időszakhoz, amikor regényirodalomunk büszkeségének, Kemény Zsigmond bárónak, vezetésével, Kovács Lajosnak és Szentiváni Mihálynak támogatásával az ellenzéki párt erőteljes sajtóorganumává fejlődött. A hírlappal kapcsolatban Kemény nevével először az 1840. év végén kiadott programmban találkozunk, mint az újonnan szervezett szerkesztőség tagjával.⁴¹ Először a Nemzeti Társalkodóban jelentek meg tőle dolgozatok, így az első félévben az *Izabella királyné és a remete* c. regényének egyik részlete,⁴² az évfolyam második felében pedig Szatmár megyére vonatkozó fejtegetései.⁴³ 1841 április 9-től kezdve egyre gyakrabban tűnik szembe a neve az Erdélyi Híradó hasábjain is. Az 1842. év elejétől pedig teljes joggal őt nevezhetjük a lap valóságos szerkesztőjének.⁴⁴ (Névleg továbbra is Méhes maradt a szerkesztő.) Szerkesztői működésének kezdő időpontját ő maga határozottan megmondja az Erdélyi Híradó 1842. évi szept. 30-i cikkének e soraival: „Pár nap híján kilencz hava, hogy a napi irodalom útján törekszünk töredékeny erőnkkel a korkérdések megoldásához járulni.” Kemény mellett a lap szerkesztésében még jelentékeny szerepet vitt az előbb említett Kovács Lajos és Szentiváni Mihály. A baráti triáshoz csatlakozott gr. Teleki Domokos, Brassai Sámuel, Kriza János, Krizslay Miklós, Ocsvai Ferenc és Vida Károly, tehát súlyos egyéniségek, mind megannyi értékei az ellenzéki pártnak.⁴⁵

Erdélynek e néhány kiváló férfiai az ellenzéki párt hangadó elemei közé tartozott s most már nemcsak az országgyűlésen és a megyegyűléseken, hanem az Erdélyi Híradó hasábjain is kifejtették nézetüket. Fölvetették és megtárgyalták a forrongó korszak összes problémáit, elszántan harcoltak meggyőződésükért és gyakran szembe kerültek a „Mult és Jelen” c. kormánypárti lappal, amelynek Szilágyi Ferenc volt a szerkesztője.

Ha összehasonlítjuk az Erdélyi Híradó ez évfolyamait az előbbiekkel, hihetetlen mértékű fejlődésnek vagyunk szemtanúi. Most már nyomát sem találjuk az élettelen, vértelen és véleménytelen közleményeknek; helyüket határozott, merész és szabadelvű véleménynyilvánítások

³⁹ Országos Levéltár: Erdélyi udv. kancellária. 3595/1844. sz.

⁴⁰ U. o. 485/1845. sz.

⁴¹ Megjelent a Figyelmező 1840. évi 52-ik (dec. 29.) számában is

⁴² Nemzeti Társalkodó. 1841. I. f. 7. (febr. 12.) sz.

⁴³ U. o. 1841. II. f. 26. (dec. 24.) 27. (dec. 31.) sz.

⁴⁴ Papp Ferenc: *Báró Kemény Zsigmond*. I. k. 191. l.

⁴⁵ Hofbauer László: *Szilágyi Ferenc szerepe Szentiváni Mihály életében*. Erdélyi Múzeum. 1931. évf. 203. l.

foglalják el. A lap élén majdnem minden alkalommal erőteljes és szókimerő vezércikket olvashatunk. E téren is előljárt Kemény Zsigmond. A legtöbb vezércikket ő írta, 1842-ben 104 szám közül 44-ben közölt vezércikket.⁴⁶ Egyéb dolgozatai is legtöbbször több folytatásban megjelenő tanulmányok voltak. Hírlapírói tevékenységéből három határozottabb gondolatkör bontakozik ki: 1. az országgyűlés munkarendjének bírálata; 2. a reformkérdések megvilágítása; 3. vádbeszédek a szászok ellen.⁴⁷ Kemény mellett kitűnt nagy tudásával, lángoló szovinizmusával és vitatkozó tehetségével a triász másik két tagja is: Kovács Lajos, aki később Széchenyi minisztersége idején közlekedésügyi államtitkár volt, és Szentiványi Mihály, a Remény c. zsebkönyv értékes szerkesztője.⁴⁸ Mindhárman — egymással nemesen versenyezve — harcoltak Erdély szebb jövőjéért. Az 1843. év első felében Kemény még nagyobb önállósággal szerkesztette a lapot. Ugyanis Méhes ekkor egy szerencsétlen feldőlés miatt oly súlyos beteg volt, hogy alig tudott valamit dolgozról. „... Egyébiránt is — írja Malom Lujza, a tehetséges erdélyi költő, a Nemzeti Társalkodó munkatársa, Döbrentei Gábornak 1843 ápr. 21 én — nem ő kezeli most az ujságot, övé még csak a felelősség, de minden híre nélkül szerkesztetik: Kemény Zsigó vette át egészen.”⁴⁹ Kemény barátaival együtt a legenergikusabb ellenzéki szellemben vezette a lap szerkesztését, annyira szélsőséges irányban, hogy még az ellenzéki párt egyes nevezetesebb tagjai is megsokallották. Wesselényi Miklós báró az Erdélyi Hiradóhoz intézett nyílt levelében óvta is a szerkesztőséget ettől a szélsőséges iránytól;⁵⁰ Keményék azonban fölényesen védték a maguk igazát. A kormánypárt természetesen nem jó szemmel nézte a lap liberális szellemét és minden eszközzel elfojtására törekedett. A király 1842. aug. 13-án elrendelte, hogy az alkotmány megváltoztatására törekvő cikkek megjelenését meg kell akadályozni; mivel az Erdélyi Hiradó ezt nem tartotta tiszteletben s az unió kimondását továbbra is sürgette, Méhes dorgálásban részesült.⁵¹ Méhes Sámuel a betegsége, a cenzura és a főkormányzók állandó okvetetlenkedése elkedvetlenítették, s gr. Teleki József kormányzó már 1843. febr. 16-án a kancelláriának küldött titkos jelentésében úgy nyilatkozott, hogy Méhes örömmel eladná lapját, ha jó vevőre találna.⁵² Ekkor meg is vádolták Méhest azzal, hogy lapvállalatát el akarja adni Keménynek és Kovácsnak, de ő a hivatalos tényezők előtt a vád alaptalanságát hangoztatta.⁵³

⁴⁶ Ezeknek címeit pontosan felsorolja Papp Ferenc: *Báró Kemény Zsigmond* című művében az I. k. 192. lapján. V. ö. Úrmössy Lajos: *Kemény Zsigmond publicisztikai munkálkodása Erdélyben*. IK. 1898.

⁴⁷ Papp Ferenc: *Báró Kemény Zsigmond* I. k. 195. l.

⁴⁸ Hofbauer László: *A Remény című zsebkönyv története*. Erdélyi Múzeum 1930. évf. 344—356. l.

⁴⁹ Rexa Dezső: *Malom Lujza levelei Döbrentei Gáborhoz*. IK. 1907. évf. 366. l.

⁵⁰ Erdélyi Hiradó 1843. évf. 3. sz.

⁵¹ Jakab Elek: *Az erdélyi hírlapirodalom története 1848-ig*. 74. l.

⁵² U. o. 81. l.

⁵³ U. o. 78. l.

Méhesnek nem volt határozott politikai felfogása, vagy ha volt is, nem merte a nyilvánosság előtt, lapjai lasábjain keresztül hangoztatni. Mindig arra törekedett, hogy a hivatalos hatalmat gyakorló egyénnel jó viszonyban legyen, és midőn tudomására hozták, hogy Keményék vezető szerepe lapja szerkesztésénél árt az eddigi jó hírének, igyekezett Keménytől és Kovácstól megszabadulni. Hogy mi szolgált közvetlen jogcímül a szakításra, arról forrásaink hallgatnak, de az kétségtelen, hogy a kormány nyomására történt. Ez tűnik ki Keménynek Wesselényi Miklóshoz 1844 júl. 26-án intézett leveléből is.⁵⁴ Keménnyel tehát ugyanaz az eset történt, mint éppen egy évvel később a Pesti Hírlapnál Kossuth Lajossal, akit szintén a kormány nyomására volt kénytelen eltávolítani a megrettentett kiadó.⁵⁵ Kemény és Kovács 1843. jún. 6-án értesítette az olvasó közönséget, hogy a félév végével visszavonulnak a lap szerkesztésétől. Egy héttel később Méhes már búcsúztatta is távozó munkatársait. Ezzel le is zárult az az éppen két és fél esztendeig tartó korszak, amikor az Erdélyi Hiradó elérte fejlődésének tetőpontját. Ezután már a dolgok logikai rendjénél fogva is csak hanyatlás következhetett.

Méhes 1843 aug. 3-án jelemtette a főkormányshékné Keményék eltávozását s egyúttal hozzátette, hogy maga mellé vett szerkesztő társnak egy Ocsvai Ferenc nevezetű nemes ifjat, akit gyermekkorá óta ismer s aki a kolozsvári ref. nemes kollégiumban nevelkedett, „... emellett szelid erkölshével, előljárói iránti engedelmességgel, munkaszorgalmával magát több tanuló társai felett megkülönböztette.“ Utána gyakornok volt az erdélyi kir. táblánál, majd Doboka vármegyé „híres adessora“ lett. Rajta kívül segédei még külföldi cikkek írásában Kriza János és Szabó János.⁵⁶ A „Kolozsvári Napló“ c. rovat vezetője Vida Károly volt.

Amilyen nagy volt az előző évekhez képest a lap színvonalának emelkedése Kemény és társainak szerkesztése idején, ugyanolyan, sőt talán még nagyobb volt most a hanyatlás. Míg 1841-ig a sivár tartalmú laphoz az olvasóközönség hozzászólt, addig az olvasók nagy része most már — miután tudatára jutottak annak, hogy megfelelő szerkesztés mellett az erdélyiek is bírhatnak élvezetes formában és érdekes tartalommal megjelenő hírlappal — nem volt hajlandó előfizetéssel támogatni az erős hanyatlásnak indult lapot. Keményék idejében a lapnak 960 előfizetője volt és 1844-ben ez a hatalmas tábor már lecsökkent 360-ra.⁵⁷ Ezért írja Papp Ferenc, Kemény Zsigmond életének kitűnő ismerője és életrajzírója, hogy „azt a nagy erkölcsi tőkét, melyet nemrégiben Kemény és Kovács gyűjtöttek, az új szerkesztőség hamar elfecsérelte. Az Erdélyi Hiradó, honnan még egy éve egészen a testvérhöz hatott Kemény Zsigmond szava, rendesen vezetőcikk nélkül jelent

⁵⁴ K. Papp Miklós: *Néhány levél b. Kemény Zsigmondtól*. Életképek. 1876. évf. 46. sz. 411. l.

⁵⁵ Vizsota Gyula: *Kossuth küzdelme a Budapesti Évtlapokért*. IK. 1831. évf. 129. l.

⁵⁶ Országos Levéltár. Erdélyi udv. kancellária. 3072/1843. sz.

⁵⁷ K. Papp Miklós: *Néhány levél b. Kemény Zsigmondtól*. Életképek. 1876. évf. 46. sz. 411. l.

meg. A szerkesztés napról-napra tapintatlanabb lett, egyaránt tartozkodott a régi sérelmi politikától, valamint a haladás szellemének felidézésétől.⁵⁸ Méhes nemcsak anyagilag, hanem erkölcsileg is érezte lapvállalatának elgyengülését és kereste az alkalmat arra, hogy tisztességgel kimáshasson a bajból. Először Takács Jánossal, a kolozsvári ref. főiskola tanárával, akarta megszítani 1844-ben a szerkesztői kötelességet,⁵⁹ de az később visszalépett.⁶⁰ Ezután Teleki Domokos gr. elnökletével egy részvénytársaság alakult az Erdélyi Híradó megvételére, de a kormány értesült, hogy a részvényesek is csak ellenzéki férfiakból állanak, ezért a vásárt meghiúsította.⁶¹ A részvényesek egy ideig befolyással bírtak a lap szerkesztésénél, de hatalmukat — Keménynek Wesselényihez 1844. júl. 26-án írt levele szerint — csupán arra használták fel, hogy a munkatársak fizetését leszállították. Mindenki Teleki Domokostól várt új szerkesztési tervet, irányt és vezércikkeket, de Teleki, aki előzőleg 40 vezércikket ígért, kijelentette, hogy az 1844. év második felében semmit sem fog írni, mert Angliába utazik, s különben sem érett még meg az urbér ügye a vitatkozás stádiumára. Az Erdélyi Híradó szomorú helyzete arra készítette Keményt, hogy „élettengésül” ígért néhány cikket, sőt Wesselényit is igyekezett erre rábírnival azzal az indokolással, hogy „úgyis együtt panaszkodtuk el, hogy Magyarországon nincs hová írjunk”. Ha az Erdélyi Híradó „megszűnnék létezni, várhatunk míg a szabadelvű párt nálunk organra fog találni.”⁶² Wesselényi 1844. aug. 2-án meg is ígéri, hogy holmi mellékes tárgyakról fog egy-egy cikket írni.⁶³ E sorok után annál feltűnőbb, hogy Kemény nevét nem találjuk meg sem az 1843. év második felében, sem 1844-ben. Ennek magyarázata az, hogy álnév alatt jelentette meg dolgozatait. Papp Ferenc szerint a Malmy Ödön néven megjelent cikkek tőle valók; K. jegy alatt is írogatott. Az álnévvel és az írói jeggyel a kormány figyelmét akarta elterelni.⁶⁴

1845. jan. 1-től gr. Teleki Domokos fedezte a lap kiadásával járó költségeket és ez időtől kezdve az Erdélyi Híradót hosszabb ideig teljesen ő irányította.⁶⁵ Teleki mellett volt a lapnak még két „hírlap-igazgató”-ja is: a vén Bethlen János gróf, aki Keménynek Jósika Miklós-hoz 1845. március 15-én kelt sorai szerint „fölkötte eszes, de hanyag ember”, és Méhes, akit „néhány nagyúr barátai majd jobbra, majd balra forgatják.” Teleki iparkodott a lap régi, magas szintjét megközelíteni, ezért örömmel kötött szerződést Keménnyel oly feltétel mellett,

⁵⁸ Papp Ferenc: *Báró Kemény Zsigmond*. I. k. 267. l.

⁵⁹ Országos Levéltár. Erdélyi udv. kancellária. 1400/1844. sz.

⁶⁰ Jakab Elek: *Az erdélyi hírlapirodalom története 1848-ig*. 81. l.

⁶¹ Deák Farkas: *Gróf Teleki Domokos emlékezete*. (Értekezések a társadalmi tudományok köréből. 1881. VI. k. 10.) 13. l.

⁶² K. Papp Miklós: *Néhány levél b. Kemény Zsigmondtól*. Életképek. 1876. évf. 46. sz. 411. l.

⁶³ Ferenczi Zoltán: *B. Wesselényi Miklós levelei b. Kemény Zsigmondhoz*. IK. 1901. 351. l.

⁶⁴ Papp Ferenc: *Báró Kemény Zsigmond*. I. k. 267. l.

⁶⁵ Deák Farkas: *Gróf Teleki Domokos emlékezete*. 13. l.

hogy 1845 első felében több cikket, a második félévben pedig regényt tartozik írni.⁶⁶ Kemény 1845 február 4-én Jósikát is rá akarta bírni arra, hogy a Híradó számára írjon egy regényt.⁶⁷ Jósikának is tetszett a terv, érdeklődött a feltételek iránt, mire Kemény azt a felvilágosítást adta, hogy 200 pengőnél többet is ki tudna alkudni 1—1 ívért. Később Keménynek aggodalmai támadtak az iránt, hogy vajjon helyes-e politikai lapban regényeket is megjelentetni. Egyébként is lassanként kiábrándult Telekiék szerkesztőségéből; arra a véleményre jutott, hogy az Erdélyi Híradó „szerkesztői élehetetlenek, közönsége csekély és cenzora jó ember, de ész- és elv nélküli“. Bántotta a cenzura számító szeszélyeskedése is, mely nem engedte meg, hogy a védegyletről sem pártolólág, sem támadólág nyilatkozhasson. A szerkesztők iránti elkeseredése 1845 márc. 15-én már oly nagy fokra emelkedett, hogy ezeket írta barátjának, Jósikának: „...szabadelvűnek ok nélkül híresztelt lapunk nem bír semmi iránnyal. En meguntam már dolgozataimat illy páratlan rossz szerkesztés megrendeléseire csupán díjért — mert erkölcsi eredménye aránylag kevés — írogatni.“ Ezért az a terve, hogyha a jövő félévre Kovács Lajostól vezércikkeket, Jósikától pedig regényt kaphat, akkor ingyen átveszi a Híradó szerkesztését és megpróbál abból tűrhető lapot csinálni.⁶⁸ Kemény e terve nem sikerült. Néhány hónap múlva az ellentét Kemény és a szerkesztők között még élesebb lett; ezért másik barátjának, Wesselényinek, azt tanácsolta 1845 nov. 7-én, hogy urbéri cikkeit ne küldje be a Híradóba, mert a „mi silány Híradónknak sem hitele, sem olvasója, sem elve.“⁶⁹ Kemény e felfogása annál feltűnőbb, mert néhány hónappal ezelőtt, júl. 3-án még éppen ő volt az, aki barátját biztatta az urbéri cikkeknek a Híradó számára való beküldésére.⁷⁰ Wesselényi azonban még 1847-ben is írt cikkeket egyes szakkérdésekről. Néha Méhes is írt, de csak egyházi kérdésekről. Kovács Lajos is írt néhány vezércikket. Ez évben majdnem negyven író dolgozott a lapba; nevezetesebbek: Dózsa Dániel, Fogarasi P. János, Kemény József gr., Kőváry László, Medgyes Lajos, Mentovich Ferenc és Urházy György, aki a „Kolozsvári Napló“ rovatvezetője. A kezdő és kontár írók túltengése jellemzi ez évfolyamot. Gr. Teleki Domokos „Hirlapi Sajtónk“ c. öt számra (1845. január) terjedő tanulmányában sajnálattal állapítja meg, hogy egyes kitünőségek nem akarnak írni a lapba. Bármennyire is kiábrándult Kemény az Erdélyi Híradóból, mégis 1846-ban is támogatta, sőt ő volt a lap egyik főtámasza. 1846-ban összesen 58 vezércikk jelent meg, s ezek közül 38-at egyedül Kemény írt, a többiek összesen csak 19-et írtak, de ebbe bele van számítva Wesselényinek a választóihoz intézett, négy

⁶⁶ Szádeczky Béla: *Magyar írók levelei b. Jósika Miklóshoz*. IK. 1909.

441. l.

⁶⁷ U. o. 440. l.

⁶⁸ U. o. 441. l.

⁶⁹ Ferenczi Zoltán: *B. Kemény Zsigmond levelei b. Wesselényi Miklóshoz és b. Jósika Miklóshoz*. IK. 1900. 356. l.

⁷⁰ U. o. 355. l.

számban megjelent nyílt levele is.⁷¹ Az előző évvel szemben most már sokkal kevesebb író volt a lap munkatársa, összesen 8-an, ezek közül csak Dózsa Dániel méltó az említésre! Urházy is eltávozott a laptól. Az 1847. évben a hírlap majdnem teljes egészében országgyűlési tudósításokból állott. Vezércikkek úgyszólván egyáltalán nem jelentek meg, a vidéki levelezés is igen szűk térre korlátozódott, a „Kolozsvári Napló” szerkesztése is napról-napra színtelenebb és egyhangubb lett. Ez évben Kemény és barátai már végleg visszavonultak az Erdélyi Híradótól. Keménynek és Wesselényinek az Erdélyi Híradóval kapcsolatban még egyszer, most már utoljára volt egy kellemetlen incidense. Ugyanis Méhes azt a tévhírt terjesztette, hogy ők ketten bevádolták a kancellárnál az Erdélyi Híradót forradalmi irányáért. Amikor Kemény erről tudomást szerzett, rögtön kijelentette a szerkesztőség összes tagjai előtt, hogy az egész hazugság.⁷²

Az Erdélyi Híradó 1848. évfolyama az előző évhez hasonló tartalommal jelent meg. Méhes Sámuel 1848 máj. 16-án megvált a szerkesztői és kiadói tisztségtől, hajlott korára és betegeskedésére való hivatkozással.⁷³ Utódja a hatóságok engedélyével Ocsvai Ferenc lett, aki már évek óta volt a lap segédszerkesztője. Méhes Sámuel 58 éves korában vette át a lap szerkesztését és kiadását s 73 éves volt, midőn megvált ettől. Bámulatra és dicséretre méltó szívóssággal és önzetlenséggel igyekezett lapjai fennmaradását biztosítani és sikeres fejlesztését elősegíteni. Igaza van Ferenczy Józsefnek akkor, midőn azt állítja, hogy Méhes Sámuel Erdély Kulcsárja volt, a hazafiasságnak éppen olyan lelkes szószólója, mint Kulcsár az anyaországban. Érdemeik sokban egyezők: ugyanolyan jelentősége volt Magyarországon Kulcsár István Hazai és Külföldi Tudósításainak a Hasznos Mulatságokkal együtt, mint Erdélyben az Erdélyi Híradónak a Nemzeti Társalkodóval.⁷⁴ Méhes nem mindennapi áldozatkészségét már bebizonyította 1820-ban, midőn *Az ifjú Anacharsis Utazása Görög-Országban* c. 7 kötetes nagyjelentőségű művet sógora, Deáki Filep Sámuel, fordításában kiadta.⁷⁵ Az Erdélyi Híradónak majdnem két évtizeden át való fenntartásával e készségét még jobban igazolta.

Ocsvai Ferenc két hasábra terjedő „Beköszöntő”-jében fejtette ki programját, amely kettős volt: 1. az unió megvalósítása és 2. az unió után pedig arra törekszik, hogy az alkotmányos monarchia a Habsburg-ház uralkodása alatt demokratikus eszméken épüljön fel. Ocsvai a hírlap szerkesztésénél az előző évek nyomdokait követte. Főmunkatársai:

⁷¹ Musnai Ürmössy Lajos: *Erdély irányadó lapja*. (1830–40-es években.)

111. l. E munka tartalmilag kivonatolja az Erdélyi Híradót, a Nemzeti Társalkodót és a Vasárnapi Újságot. Nem mindig megbízható.

⁷² K. Papp Miklós: *Br. Kemény Zsigmond kiadatlan leveleiből*. Történeti Lapok, 1876. évf. (34. sz.) 528. l.

⁷³ Erdélyi Híradó 1848. máj. 16-i szám.

⁷⁴ Ferenczy József: *A magyar hírlapirodalom története 1780–1867-ig*.

119. l.

⁷⁵ György Lajos: *A francia hellénizmus hullámai*. Erdélyi Múzeum 1930.

79. l.

Urházy György, Szabó János és Jakab Elek.⁷⁶ 1848 jún. 1-től kezdve a lap „Kolozsvári Híradó“ néven folytatta pályafutását, de nem sokáig, mert 1848 nov. 9-én jelent meg az utolsó száma. A hirtelen kimulást Kolozsvárnak az osztrákok által való megszállása idézte elő, aminek következtében Ocsvai is kénytelen volt menekülni. Így tehát az Erdélyi Híradó 21 évi fennállása után befejezte dicsőségben sokszor gazdag pályafutását.⁷⁷

*

Az Erdélyi Híradó jelentősége több szempontból figyelemreméltó. Művelődéstörténeti maradandó értéke az, hogy Erdély első állandó politikai hírlapja. Történeti szempontból pedig azért nagyfotosságú, mert Erdély legnevezetesebb alkotmányjogi harcaiban, az unióért és a liberális eszmékért való küzdelmekben igen nagy szerepet vitt; éveken keresztül egyetlen szócsöve volt a harcos ellenzéknek. Végül irodalomtörténeti szempontból értékes és nagyjelentőségűvé szerkesztőinek és munkatársainak kiválósága teszi. Kevés lapnak áll módjában Kemény Zsigmondot, Jósika Miklóst, Wesselényi Miklóst, Kovács Lajost, Szentiváni Mihályt stb. tevékeny munkatársakként feltüntetni. Különösen jelentős szerepet töltött be Kemény életében. Ez a körülmény egymagában is érdemessé teszi az Erdélyi Híradót a behatóbb tanulmányozásra.

⁷⁶ Erdélyi Híradó. 1848. máj. 16.

⁷⁷ Ferenczi Zoltán: *A kolozsvári nyomdászat története*. 110 l.

AZ ERDÉLYI MÚZEUM

az Erdélyi Múzeum-Egyesület kiadásában jelenik meg évenként 12 számban negyedévenként 7–7½ iv terjedelemben. A folyóirat az EME Bölcsészeti-, nyelv- és történettudományi, Természettudományi-, Orvosi- és Jogi Szakosztályának hivatalos közlönye.

AZ ERDÉLYI MÚZEUM-OT

az Egyesület alapító, igazgatósági és rendes tagjai évi 300 lejes kedvezményes áron kapják. Előfizetési ára nem tagoknak és könyvkereskedőknek 400 lej. Előfizetések és a lap szétküldésére vonatkozó kívánságok címe:

ERDÉLYI MÚZEUM kiadóhivatala, Cluj-Kolozsvár, Strada Baron L. Pop (volt Brassai-utca) 5.

Kéziratok, ismertetésre szánt könyvek és a folyóirat szellemi részét illető tudakozódások a szerkesztőt illetik:

DR. GYÖRGY LAJOS, Cluj-Kolozsvár, Str. Universităţii (v. Egyetem-u.) 10.

A szerkesztőség közli az igen t. munkatársakkal: 1. Géppel írott kéziratokat kér. 2. A közlésre szánt dolgozatok átlagos legnagyobb terjedelme 1 iv. 3. Minden munkatárs a folyóiratnak egyszersmind előfizetője is. A tiszteletdíjat 300 illetőleg 400 lejig a kiadóhivatal az előfizetés javára írja. 4. Különnyomat a szerző kívánságára és költségére készül. 5. Kéziratokat a szerkesztőség csak a szerző külön kifejezett óhajára küld vissza.

Erdélyi Tudományos Füzetek.

Szerkeszti: Dr. György Lajos.

Az „Erdélyi Múzeum-Egyesület“ kiadása

1. <i>Rass Károly</i> : Reményik Sándor — — — — —	40.—
2. <i>Párvan Bazil</i> : A dákok Trójában — — — — —	30.—
3. <i>Dr. Bitay Árpád</i> : Gyulafehérvár Erdély művelődéstörténetében — — — — —	30.—
4. <i>Dr. Bitay Árpád</i> : A moldvai magyarság — — — — —	40.—
5. <i>Szokolay Béla</i> : A nagybányai művésztelep — — — — —	40.—
6. <i>Dr. Balogh Ernő</i> : Kvare az Erdélyi Medence felső mediterrán gipszeiben — — — — —	40.—
7. <i>Dr. György Lajos</i> : Az erd. magyar irodalom bibliográfiája. 1925. év — — — — —	50.—
8. <i>K. Sebestyén József</i> : A brassai fekete templom Mátyás-kori címerei — — — — —	40.—
9. <i>Dr. Karácsonyi János</i> : Új adatok és új szempontok a székelyek régi történetéhez — — — — —	50.—
10. <i>Dr. Gál Kelemen</i> : Brassai küzdelmei a magyartalanságok ellen — — — — —	50.—
11. <i>Dr. Tavaszy Sándor</i> : Erdélyi szellemi életünk két döntő kérdése — — — — —	40.—
12. <i>Dr. György Lajos</i> : Két dialogus régi magyar irodalmunkban — — — — —	60.—
13. <i>K. Sebestyén József</i> : A Becse-Gergely nemzetség, az Apafi és a bethleni gróf Bethlen család címere — — — — —	50.—
14. <i>Dr. Ferenczi Miklós</i> : Az erd. magyar irodalom bibliográfiája 1926. év — — — — —	50.—
15. <i>Dr. Gyúrfás Elemér</i> : A Supplex Libellus Valachorum — — — — —	50.—
16. <i>Rónay Elemér</i> : Kemény János fejedelem halála és nyugvóhelye — — — — —	50.—
17. <i>Dr. György Lajos</i> : Egy állítólagos Pancsatantra-származék irodalmunkban — — — — —	50.—
18. <i>Dr. Ferenczi Miklós</i> : Az erd. magyar irodalom bibliográfiája 1927. év — — — — —	60.—
19. <i>K. Sebestyén József</i> : A középkori nyugati műveltség legkeletibb határai — — — — —	60.—
20. <i>Szabó T. Attila</i> : Az Erdélyi Múzeum Egylet XVI—XIX. századi kéziratos énekeskönyvei — — — — —	50.—
21. <i>Dr. Ferenczi Miklós</i> : Az erdélyi magyar irodalom bibliográfiája. 1928. év, pótlásokkal az 1919—1928. évekről — — — — —	50.—
22. <i>Dr. György Lajos</i> : A francia hellénizmus hullámai az erdélyi magyar szellemi életben — — — — —	50.—
23. <i>Dr. Kántor Lajos</i> : Az Erdélyi Múzeum-Egyesület problémái — — — — —	50.—
24. <i>Dr. Gál Kelemen</i> : A nemzeti nevelés román fogalmazásban — — — — —	50.—
25. <i>Dr. Tavaszy Sándor</i> : Kierkegaard személyisége és gondolkozása — — — — —	50.—
26. <i>Dr. Papp Ferenc</i> : Gyulai Pál id. Bethlen János gr. körében — — — — —	50.—
27. <i>Dr. Csűry Bálint</i> : Néprajzi jegyzetek a moldvai magyarokról — — — — —	50.—
28. <i>Dr. Biró Vencel</i> : Püspökjelölés az erdélyi róm. kath. egyházmegyében — — — — —	50.—
29. <i>Dr. Teleki Domokos gróf</i> : A marosvásárhelyi Teleki-könyvtár története — — — — —	50.—
30. <i>Dr. Hofbauer László</i> : A Remény című zsebkönyv története (1839—1841) — — — — —	50.—
31. <i>Dr. Ferenczi Miklós</i> : Az erdélyi magyar irodalom bibliográfiája. 1929. év — — — — —	50.—
32. <i>Dr. Gyalui Farkas</i> : A Döbrentei-pályázat és a Bánk bán — — — — —	50.—
33. <i>Dr. Rajka László</i> : Jókai „Törökvilág Magyarországon“ c. regénye — — — — —	50.—
34. <i>Dr. Temesváry János</i> : Hét erdélyi püspök végrendelete — — — — —	50.—
35. <i>Dr. Biró Vencel</i> : A kolozsmonostori belső jezsuita rendház és iskola Bethlen és a Rákóczy fejedelmek idejében — — — — —	50.—
36. <i>Szabó T. Attila</i> : Az Erdélyi Múzeum Vadadi Hegedüs-kódexe — — — — —	50.—
37. <i>Dr. Kántor Lajos</i> : Hidvégi gróf Mikó Imre szózata 1856-ban az Erdélyi Múzeum és az Erdélyi Múzeum-Egyesület megalakítása érdekében — — — — —	50.—
38. <i>Dr. Ferenczi Miklós</i> : Az erdélyi magyar irodalom bibliográfiája. 1930. év — — — — —	50.—
39. <i>Dr. Balogh Arthur</i> : A székely vallási és iskolai önkormányzat — — — — —	50.—
40. <i>Dr. György Lajos</i> : Eulenspiegel magyar nyomai — — — — —	80.—
41. <i>Dr. Dömötör Sándor</i> : A cigányok temploma — — — — —	50.—
42. <i>Dr. Kristóf György</i> : Báró Eötvös József utazásai Erdélyben — — — — —	80.—
43. <i>Dr. Hofbauer László</i> : Az Erdélyi Hiradó története — — — — —	50.—

Megrendelhetők az Erdélyi Múzeum kiadóhivatalában, Cluj-Kolozsvár, Str. Baron L. Pop (volt Brassai-u.) 5.